

Quomodo potuit, dixit lingua humana : « Tanquam » jucundatorum omnium habitatio in te. » Quid est « tanquam ? » Quare, « tanquam ? » Quia talis ibi erit jucunditas, qualem hic non novimus. Video hic multas jucunditates, et multi gaudent in sæculo, alii hinc, alii inde; et non est quod illi gaudio comparem, sed tanquam jucunditas erit. Nam si dicam, Jucunditas : incipit homini occurrere talis jucunditas, qualem solet habere in poculis, in prandiis, in avaritia, in honoribus sæculi. Extolluntur enim homines, et lætitia quadam insaniunt : « Sed non » est gaudere impiis, dicit Dominus¹. » Est quædam jucunditas, « Quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in » cor hominis ascendit². Tanquam jucundatorum omnium habitatio in te. » Ad aliud gaudium nos paremus : quia hic tanquam simile invenimus, et non est hoc : ne quasi paremus nos talibus ibi perfrui, qualibus hic gaudemus; alioquin continentia nostra avaritia erit. Sunt enim homines qui invitantur ad cœnam opimam, ubi multa et pretiosa ponenda sunt; non prandent : jam si quæras ab eis quare non prandeant; ³ Jejunamus. Magnum opus, christianum opus jejunium. Noli cito laudare; quære causam; negotium ventris agitur, non religionis. Quare jejunant? Ne ventrem præoccupent vilia, et non possit admittere pretiosa. Ergo negotium gutturis gerit in jejunio. Magna res utique jejunium : contra ventrem et guttur pugnat; aliquando illis militat. Itaque, fratres mei, si putatis aliquid tale habituros nos in illa patria, ad quam nos exhortatur tuba cœlestis, et propterea vos a præsentibus abstinete, ut illic talia copiosius recipiatis; sic estis quomodo illi qui jejunant propter epulas majores; et continent se majore incontinentia. Nolite ergo sic : ad aliquid vos ineffabile præparate, mundate cor ab omni-

¹ Isai. XLVIII, 22, juxta LXX. — ² 1 Cor. II, 9. — ³ *Supple*, respondent.

bus affectionibus vestris terrenis et sæcularibus. Visurimus quiddam, quo viso beati erimus, et hoc solum nobis sufficiet. Et quid? Non manducabimus? Imo manducabimus; et ipse erit cibus noster, qui et reficiat, et non deficiat. « Tanquam jucundatorum omnium habitatio in » te. » Jam dictum est unde jucundabimur : « Beati qui » habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt » te¹. » Laudemus et modo Dominum, quantum possumus, mixtis gemitibus, quia laudando eum, desideramus eum, et nondum tenemus. Cum tenuerimus, subtrahetur omnis gemitus, et remanebit sola et pura et æterna laudatio. Conversi ad Dominum.

ENARRATIO²

IN PSALMUM LXXXVII.

I. PSALMI hujus octogesimi et septimi titulus habet aliquid, quod novum negotium disputatori afferat. Nusquam enim aliorum Psalmorum positum est, quod hic legitur : « Pro melech ad respondendum. » Nam de Psalmo cantici et cantico Psalmi alias jam quid nobis videretur diximus (3) : et, « Filiis Core, usitatum in titulis Psalmorum sæpissimeque tractatum est; et quid sit, « In » finem : » sed quod sequitur : « Pro melech ad respondendum, » hoc inusitatum habet iste titulus. « Pro melech » autem, latine pro choro dici potest : melech enim verbo hebræo chorus significatur. Quid est ergo, « Pro » choro ad respondendum, » nisi forte ut canenti chorus

¹ Psal. LXXXIII, 5. — ² Dictata post expositum, Psal. XLII de quo infra n. 7, et forte post Psal. LXXVII.

consonando respondeat? Sicut non istum solum, sed alios quoque Psalmos credendum est esse cantatos, quamvis alios titulos acceperint: quod factum existimo causa varietatis, qua fastidium levaretur. Non enim solus iste Psalmus dignus est habitus, ubi responderet chorus, cum utique non sit solus de Domini passione conscriptus. Aut si est alia causa, cur tanta sit varietas titulorum, qua possit ostendi ita Psalmos omnes esse prænотatos, qui sunt aliter atque aliter prænотati, ut nullius titulus valeat alicui alteri convenire; ego eam, fateor, cum multum conatus essem, penetrare non potui: et si quid de hac re legi ab eis dictum, qui ante nos ista tractarunt, non satisfacit expectationi sive tarditati meæ. In quo igitur mysterio dictum mihi videatur: Pro choro ad respondendum, id est, ut canenti per chorum respondeatur, exponam. Domini hic passio prophetatur. Dicit autem apostolus Petrus: « Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus¹; » hoc est respondere. Dicit etiam apostolus Joannes: « Sicut Christus pro nobis » animam suam posuit, ita et nos debemus animam pro » fratribus ponere²; hoc est, respondere. » Chorus autem concordiam significat, quæ in charitate consistit. Quisquis ergo quasi æmulator dominicæ passionis tradiderit corpus suum ut ardeat, si charitatem non habeat, non respondet in choro; et ideo nihil ei prodest³. Proinde quemadmodum dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines latine dicere potuerunt, præcentor et succentor, præcentor scilicet qui vocem præmittit in cantu, succentor autem qui subsequenter canendo respondet: ita in hoc cantico passionis præcedentem Christum subsequitur chorus Martyrum in finem cœlestium coronarum. Hoc enim canitur « Filiis Core, » id est, imitatoribus passionis Christi:

¹ 1 Petr. II, 21. — ² 1 Joan. III, 16. — ³ 1 Cor. XIII, 3.

quoniam in Calvariæ loco crucifixus est Christus¹, quæ illius hebræi nominis interpretatio perhibetur, id est, Core. Et hic est, « Intellectus Æman Israëlita (4): » quod in tituli hujus ultimo positum est. Æman quippe interpretari dicitur, frater ejus. Eos enim fratres suos Christus facere dignatus est, qui sacramentum crucis ejus intelligunt, et non solum de illa non erubescunt, verumetiam in illa fideliter gloriantur, non se de suis meritis extollentes, sed ejus gratiæ non ingrati; ut unicuique eorum dici possit: « Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est²: » sicut ipsum Israël Scriptura sine dolo fuisse commendat³. Jam itaque Christi vocem in prophetia præcinentis audiamus, cui suus chorus vel imitatione vel gratiarum actione respondeat.

II. « Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte » coram te. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam⁴. » Oravit enim et Dominus, non secundum formam Dei, sed secundum formam servi: secundum hanc enim et passus est. Oravit autem et cum in lætis rebus ageret, quod diei nomine; et cum in adversis, quod noctis nomine significari arbitror. Ingressus orationis in conspectu Dei, acceptatio ejus est; inclinatio auris Dei, misericors exauditio est: nam membra talia qualia nos habemus in corpore, non habet Deus. Est autem solita repetitio: nam quod est: « Intret in conspectu tuo oratio mea; » id ipsum est, « Inclina aurem tuam ad precem meam. »

III. « Quoniam repleta est malis anima mea, et vita » mea in inferno appropinquavit⁵. » Audemus-ne dicere animam Christi repletam malis, cum illa passionis afflictio in carne valuerit, quidquid valuit? Unde et ipse suos ad tolerantiam passionis accendens, et tanquam ad respondendum exhortans chorum suum: « Nolite, inquit, ti-

¹ Matth. XXVII, 33. — ² Joan. I, 47. — ³ Gen. XXV, 27. — ⁴ Psal. LXXXVII, 2, 3. — ⁵ Ibid. 4.

» mere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere¹. » An occidi a persecutoribus anima non potest, malis autem repleti potest? Quod si ita est, quaerendum quibus. Non enim vitiis, per quae homini dominatur iniquitas, animam illam repletam possumus dicere; sed forte doloribus, quibus anima suae carni in ejus passione compatitur. Non enim vel ipse qui dicitur corporis dolor, potest esse sine anima, quem inevitabiliter imminentem praecedat tristitia, quae solius animae dolor est. Dolere ergo anima etiam non dolente corpore potest: dolere autem corpus sine anima non potest. Cur itaque non dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletam fuisse animam Christi? De quo alius Propheta dicit quod pro nobis doluerit²: et Evangelista: « Assumpto, inquit, Petro et duobus filiis Zebedaei; » coepit contristari et mœstus esse. » Et ipse Dominus de se ipso tunc ait illis: « Tristis est anima mea usque ad mortem³. » Hæc futura prævidens Propheta, Psalmi hujusce conscriptor, inducens eum loquentem: « Quoniam repleta est, inquit, malis anima mea, et vita mea in inferno appropinquavit. » Nam ipsam sententiam omnino verbis aliis explicavit, qua dictum est: « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Quod enim ait: » Tristis est anima mea; » hoc dictum est: « Repleta est malis anima mea: » et quod sequitur, « Usque ad mortem, » hoc dictum est: « Et vita mea in inferno appropinquavit. » Hos autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, ac mortem carnis humanæ Dominus Jesus, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, ut transfiguraret in se corpus suum, quod est Ecclesia, cui caput esse dignatus est, hoc est, membra sua in sanctis et fidelibus suis: ut

¹ Matth. x, 28. — ² Isai. lxxv, 4. — ³ Matth. xxvi, 37, 38.

si cui eorum inter humanas tentationes contristari et dolere contingeret, non ideo se ab ejus gratia putaret alienum; et non esse ista peccata, sed humanæ infirmitatis indicia, tanquam voci præmissæ concinens chorus, ita corpus ejus ex ipso suo capite addisceret. In hoc quippe corpore præcipuum membrorum apostolum Paulum legimus et audimus confitentem talibus malis repletam animam suam, cum dicit tristitiam sibi esse magnam, et continuum dolorem cordi suo pro fratribus suis secundum carnem, qui sunt Israëlita¹. Pro quibus si contristatum dicamus et Dominum, cum ejus passio propinquaret, in qua illi se immanissimo scelere fuerant obligaturi, non incongrue nos dicere existimo.

IV. Denique illud quod in cruce dixit: « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt²: » etiam in isto Psalmo deinceps dicitur: « Deputatus sum cum descendentibus in lacum³: » utique a nescientibus quid facerent, qui eum sic mori putaverunt, ut moriuntur homines cæteri, tanquam necessitati subditum atque illa necessitate devictum. Lacum enim dixit, vel miseræ vel inferni profunditatem.

V. « Factus sum, inquit, sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber⁴. » In his verbis maxime persona Domini apparet. Quis enim alius inter mortuos liber, nisi in similitudine carnis peccati⁵ inter peccatores solus sine peccato? Unde illis qui se insipienter liberos putabant: « Omnis, ait, qui facit peccatum, servus est peccati⁶. » Et quia per eum qui non habebat peccatum, oportebat liberari a peccatis: « Si vos, inquit, Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis⁷. » Hic ergo inter mortuos liber, qui in potestate habebat ponere animam suam, et iterum

¹ Rom. ix, 2-4. — ² Luc. xxiii, 28. — ³ Psal. lxxxvii, 5. — ⁴ Ibid. 6. — ⁵ Rom. viii, 3. — ⁶ Joan. viii, 34. — ⁷ Ibid. 36.

sumere eam¹; a quo eam nemo tollebat, sed eam ipse voluntate ponebat; qui etiam carnem suam tanquam solutum ab eis templum, resuscitare poterat, cum volebat²; quem passurum cum omnes deseruissent, solus non remansit, quia Pater eum non deseruit³, sicut ipse testatur: ab inimicis tamen pro quibus oravit nescientibus quid faciebant, et dicentibus: « Alios salvos fecit, se ipsum non » potest: Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, et » credimus ei. Salvum faciat eum, si vult eum⁴: » factus est, id est, existimatus est, « Tanquam homo sine adjutorio. Tanquam vulnerati dormientes in sepulcro. » Sed addit: « Quorum non meministi adhuc. » Ubi est Domini Christi a cæteris mortuis animadvertenda discretio. Nam et ipse vulneratus est, et mortuus positus in sepulcro⁵: sed illi qui nesciebant quid faciebant, quis esset utique nescientes, similem illum putaverunt aliis vulnere occisis et dormientibus in sepulcro, quorum Deus adhuc non meminit, id est, quorum nondum tempus resurgendi advenit. Ideo namque mortuos consuevit Scriptura dicere dormientes, quia evigilatos, id est, resurrecturos vult intelligi. Sed hic vulneratus et dormiens in sepulcro, die tertio evigilavit, et factus est sicut passer singularis in tecto⁶, id est, ad dexteram Patris in cælo: « Nec jam » moritur, et mors ei ultra non dominabitur⁷. » Unde longe distat ab eis, quorum ad talem resurrectionem Deus non meminit adhuc. Quod enim præcedere oportebat in capite, corpori servatur in fine. Tunc autem dicitur Deus meminisse, quando facit; tunc oblivisci, quando non facit. Nam neque oblivio cadit in Deum, quia nullo modo mutatur; neque recordatio, quia non obliviscitur. « Fac- » tus sum » ergo, ab eis nescientibus quid faciebant,

¹ Joan. x, 18. — ² Id. ii, 19. — ³ Id. viii, 29. — ⁴ Matth. xxvii, 40-43, et Marc. xv, 31, etc. — ⁵ Matth. xxvii, 50 et 60. — ⁶ Psal. ci, 8. — ⁷ Rom. vi, 9.

« Tanquam homo sine adjutorio; » cum essem, « Inter » mortuos liber: » factus sum ab eis nescientibus quod faciebant, « Velut vulnerati dormientes in sepulcro: Et » ipsi expulsi sunt de manu tua. » Id est, cum hæc ab eis factus sum, « Ipsi expulsi sunt de manu sua: » ipsi adjutorio manus tuæ privati sunt, qui me sine adjutorio esse putaverunt. « Foderunt enim, sicut dicit in alio » Psalmo, ante faciem meam foveam, et inciderunt in » eam¹, » Melius enim sic intelligendum existimo, quam ut id quod dictum est: « Et ipsi expulsi sunt de manu tua, » ad illos referatur dormientes in sepulcro, quorum non meminit adhuc: cum sint in eis justis, quorum licet non meminerit adhuc ut resurgant; de his tamen dictum est: » Justorum animæ in manu Dei sunt², » hoc est, habitant in adjutorio Altissimi³, et in protectione Dei cæli commorantur. Sed illi expulsi sunt de manu Dei, qui Dominum Christum de manu ejus expulsus esse crediderunt, quia eum inter iniquos deputatum occidere potuerunt.

VI. « Posuerunt me⁴ inquit, in lacu inferiore⁴: » vel potius, « In lacu infimo. » Sic enim est in græco⁵. » Quid est autem lacus infimus, nisi profundissima miseria, qua non sit profundior? Unde alibi dicitur: « Eduxisti me de » lacu miseriæ⁶. In tenebrosis et in umbra mortis: » posuerunt utique id existimantes, quando quid faciebant nesciebant, et ignorabant eum quem nemo principum hujus sæculi cognovit⁷. Umbra enim mortis, nescio utrum mors corporis hic intelligenda sit: an illa potius de qua scriptum est: « Qui sedebant in tenebris et umbra mortis, » lux orta est eis⁸: » quia credendo in lucem et in vitam, ex tenebris et morte impietatis educti sunt. Talem ergo illi, qui nesciebant quid faciebant, Dominum putave-

¹ Psal. lvi, 7. — ² Sap. iii, 1. — ³ Psal. xci, 1. — ⁴ Id. lxxxvii, 7. — ⁵ Græc. κατατόρον. — ⁶ Psal. xxxix, 3. — ⁷ I Cor. ii, 8. — ⁸ Isai. ix, 2.

runt, et inter tales nesciendo posuerunt, qualibus ne hoc essent ipse subvenit.

VII. « In me confirmata est indignatio tua¹ : » vel, sicut alii codices habent : « Ira tua : » vel, sicut alii : « Furor tuus. » Quod enim græce positum est θυμός, diverse interpretati sunt nostri. Nam ubi græci codices habent ὀργή, ibi iram latine dicere nullus fere dubitavit interpres : ubi autem θυμός positum est, plerique non putaverunt iram esse dicendam, cum magni auctores latinæ eloquentiæ de philosophorum græcorum libris etiam hoc iræ nomine verterint in latinum : neque de hac re diutius disputandum est, cui tamen si et nos aliud nomen adhibere debemus, tolerabilius indignationem dixerim quam furorem. Furor quippe, sicut se latinum habet eloquium, non solet esse sanorum. Quid ergo est : « In » me confirmata est ira tua, » nisi quemadmodum illi putaverunt, qui Dominum gloriæ non cognoverunt² ? Apud eos enim sic erat, quod ira Dei non solum commota, verumetiam confirmata fuerit super eum, quem usque ad mortem, nec quamlibet mortem, sed quam præ cæteris execrabilius habebant, id est, usque ad mortem crucis perducere potuerunt. Unde dicit Apostolus : « Christus » nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum : scriptum est enim : Maledictus omnis qui » pendet in ligno³. » Et ideo cum ejus obedientiam usque ad extremam humilitatem commendare vellet : « Humiliavit, inquit, semetipsum, factus obediens usque ad » mortem⁴. » Quod cum parum videretur, adjecit, « Mortem autem crucis. » Propter hoc, quantum mihi videtur, etiam in isto Psalmo talis versus sequitur : « Et omnes » suspensiones tuas : » vel sicut quidam sunt interpretati :

¹ Psal. LXXXVII, 8. — ² 1 Cor. II, 8. — ³ Gal. III, 13, et Deut. XXI, 23. — ⁴ Philip. II, 8.

« Omnes fluctus tuos : » aut sicut alii : « Omnes elationes » tuas super me induxisti. » Scriptum est et in alio Psalmo : « Omnes suspensiones tuæ, et fluctus tui super me » ingressi sunt¹ : » vel, Sicut quidam melius transtulerunt, « Super me transierunt. » διήλθον enim est in græco, non εισήλθον. Ubi ergo utrumque positum est, et suspensiones et fluctus, non ibi potuerunt poni pro suspensionibus fluctus. Quæ duo sic exposuimus, ut suspensiones diceremus comminationes, fluctus autem jam ipsas passionis : quæ utraque veniunt de judicio Dei. Sed illic dictum est : « Omnes super me transierunt : » hic vero, « Omnes super me induxisti. » Illic ergo etsi quædam acciderunt ; omnia tamen mala quæ illis verbis intelligi voluit, Super me transierunt, dixit : hic vero : Super me » induxisti. » Transeuntes enim, sive quæ non attingunt, sicut suspensiones ; sive quæ attingunt, sicut fluctus. Cum autem : « Omnes suspensiones, » non ait : « Super me » transierunt, » sed, « Super me induxisti : » omnia quæ impendebant evenisse significat ; impendebant autem, quandiu in prophetia futura imminabant, omnia quæ de illius passione prædicta sunt.

VIII. « Longe, inquit, fecisti notos meos a me². » Si eos quos noverat acceperimus dictum esse, « Notos meos, » omnes erunt : nam quem ille non noverat ? Sed eos dicit notos, quibus et ipse notus erat, quantum eum tunc nosse potuerunt, certe vel hactenus quod sciebant eum innocentem, etiamsi hominem tantummodo, non et Deum putabant. Quamvis et bonos quos probaret, notos dicere potuerit ; sicut malos quos improbaret, ignotos, quibus in fine dicturus est : « Non novi vos³. » Quod vero adjungit : « Posuerunt me abominationem sibi, » possunt et illi quidem intelligi, quos notos suos dixit, quia et

¹ Psal. LI, 8. — ² Id. LXXXVII, 9. — ³ Matth. VII, 23.